

Näitusel on välja pandud Darmstadtis asuva Hermann Keyserlingi Arhiivi, Tartu Ülikooli Raamatukogu, Eesti Akadeemilise Raamatukogu, Eesti Rahvusraamatukogu ning erakogude materjalid, mis dokumenteerivad tuntud balti aadlisugu-võsa kolme kuulsaima esindaja, loodusteadlase, maadeuurija, poliitiku ja Tartu Ülikooli kuraatori krahv Alexander Keyserlingi (1815-1891), kirjaniku Eduard von Keyserlingi (1855-1918) ning kultuurifilosoofise maailmaränduri krahv Hermann Keyserlingi (1880-1946) elu ja loomingut.

Näitus

Alexander, Eduard ja Hermann Keyserlingi
elust ja loomingust Tartu Ülikooli
Raamatukogus

19. september kuni 17. oktoober

[2003]

Koostaja: dr. Ute Gahlings,
Darmstadt Tehnikaülikooli filosoofiaosakonna õppejõud,
Hermann Keyserlingi uurija ja
Darmstadt arhiivi korraldaja

Korraldajad:
Hesseni Maakonna- ja Ülikooliraamatukogu
Hermann Keyserlingi Arhiiv (Darmstadt),
Tartu Ülikooli Raamatukogu

TARTU ÜLIKOOI
RAAMATUKOGU
SUNDEKSEMPLAR

ARHIIVKOOÜ

Näitusel on välja pandud Darmstadtis asuva Hermann Keyserlingi Arhiivi, Tartu Ülikooli Raamatukogu, Eesti Akadeemilise Raamatukogu, Eesti Rahvusraamatukogu ning erakogude materjalid, mis dokumenteerivad tuntud balti aadlisugu-võsa kolme kuulsaima esindaja, loodusteadlase, maadeuurija, poliitiku ja Tartu Ülikooli kuraatori krahv Alexander Keyserlingi (1815-1891), kirjaniku Eduard von Keyserlingi (1855-1918) ning kultuurifilosoofise maailmaränduri krahv Hermann Keyserlingi (1880-1946) elu ja loomingut.

Näitus

Alexander, Eduard ja Hermann Keyserlingi elust ja loomingust Tartu Ülikooli Raamatukogus

19. september kuni 17. oktoober

[2003]

Koostaja: dr. Ute Gahlings,
Darmstadt Tehnikaülikooli filosoofiaosakonna õppejõud,
Hermann Keyserlingi uurija ja
Darmstadt arhiivi korraldaja

Korraldajad:
Hesseni Maakonna- ja Ülikooliraamatukogu
Hermann Keyserlingi Arhiiv (Darmstadt),
Tartu Ülikooli Raamatukogu

TARTU ÜLIKOOI
RAAMATUKOGU
SUNDEKSEMPLAR

ARHIIVKOGU

SIIN ON KUSAGIL MUJAL Keyserlingide baltilik maailmaelamus

19. septembril kell 17.00 TÜ Raamatukogus
20. septembril kell 9.00 TÜ Raamatukogus
21. septembril kell 9.00 TÜ Ajaloo Muuseumis Toomel
Programm: www.utkk.ee

Korraldajad:
Eesti TA Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus,
Eesti Goethe-Selts ja
Frankfurti Ülikooli M. ä. saksa keele ja kirjanduse instituut II koos

Hesseni Maakonna- ja Ülikooliraamatukogu
Hermann Keyserlingi Arhiivi (Darmstadt),
Tartu Ülikooli Raamatukogu ja
Tallinna Saksa Kultuuriinstituudi/Goethe Instituudiga.

“Lühim tee iseendani viib ringi ümber maailma,” alustab krahv Hermann Keyserling (1880-1946) oma kuulsaks saanud “Filosoofi reisipäevikut” (1918). Tema lootus oma Raikküla mõisa eraldatuses eneseteostuseni jõuda oli osutunud petlikuks. “Tundsin, et minust sai maaüksilduses miskitmoodi üha enam ‘mina ise’, aga seda mitte metafüüsilises, vaid empiirilises mõttes.” Nõnda asus krahv Keyserling 1911. aastal maailmareisile, et lasta enesesse mõjuda olelusvormide mitmekesisust ja kaeda, mis on selle tulemus. “Kui olen kõik koordinaadid kindlaks määranud, peaks mul käes olema ka keskpunkt.” Keyserlingi huvitas “substantsiaalne vaim”, nagu ta oma hilisfaasis nimetab filosoofiliselt väärtuslikemat, inimese sügavaimat põhja, “mis ei interpreteeri, vaid on ja loob”.

Temast, kellel enda arvates “algne seos maamullaga” puudub, saab küll Vana-Euroopa filosoofilise seltskonnaelu viimaseid juhte, ent sellega rööbiti ja sammhaaval jõuab ta ka äratundmisele, et just Baltikumi tagasihoidlikel maastikel on olnud talle eriline kujundav jõud. Eluloojakul arendab Keyserling välja idee kultuuri ja konkreetse geograafilise ruumi vastastikusest seotusest, kindlas usus, et kultuur tekib vaid seal, kus “inimhing astub abiellu spetsiifilise maapinnasega”. Ikka ja jälle on need just kauged maad “maaelamuse” puhul näiteks Lõuna-Ameerika, mille kaudu Keyserling lähimate asjade ligi jõuab.

Küllap umbes sarnaste soovidega oli pool sajandit varem kodunt teele asunud ka Hermann vanaisa krahv Alexander Keyserling (1815-1891). Uudishimu ja avastusiha tegid temast ühe kuulsaima Baltikumist pärit loodus- ja maadeuuriija. Selle asemel, et pühenduda oma noorepõlvesõbra Bismarcki kombel karjäärile maailmapoliitikas, mis poleks vist lausa võimatu olnud, seadis heade õukondlik-poliitiliste sidemetega Keyserling end sisse Raikkülas, kus arendas tegevust vanas stiilis universaalõpetlasena.

Perekonna teise haru võsu, Eduard von Keyserling (1855-1918), kes on J. M. R. Lenzi kõrval ehk kuulsaim balti päritolu kirjanik, ennetab nii mõneski asjas oma noorema sugulase Hermannideid: “See, kes suudab siduda kogu maailma mitmekesisuse üheksainsaks üksuseks, isiksuseks; see, kes muudab kogemus-täiuse kogemustäiuse väärtusteks see ongi kunstnik,” kirjutab Eduard. Nii nagu Hermann ja Alexander, kes otsisid iseennast laiad maailmast ja maailma kaudu, nõnda jõudis ka Eduard oma Balti kodumaa elamusväärtuseni just võõrsil, Itaalias. “Siin, täiesti teistlaadi maastike rüpes, hõllandus tema hinges unenäolise jõuga kodupind,” kirjutab biograaf Ernst Heilborn ja jätkab: “Keyserlingi inimestes on midagi puu- või lillelaadset. Nad sõltuvad hingeldasa oma pinnasest.” Alles Viini või Schwabingi vabameelsemas õhus leidis Eduard von Keyserling endas lõplikult kirjaniku, katkestamata seejuures hingelist seotust kodumaaga. Vastupidi füüsiline eemalolu vaid võimendas kodumaiste kujutlusmaastike jõudu. Keyserlingi lossilood näivad meile niihästi baltilike kui ka modernseina, olgugi need tunnused esmapilgul omavahel vastuolus.

Siin on kusagil mujal see võiks olla Keyserlingide balti maailmaelamus. Sümposium ja teda saatev näitus Tartu Ülikooli Raamatukogus otsivad vastust küsimusele, mil viisil avaldub see elamus Alexander, Hermann või Eduard Keyserlingi elus ja loomingus.

Korralduskoha Tartuga on kõik Keyserlingid seotud. Esimese õpingupaigana on sinne alma mater loonud hilisema maailmaelamuse intellektuaalsed eeldused. Krahv Hermann Keyserling õppis Tartus keemiat (1898-1900), Eduard von Keyserling juurat (1875-1877). Krahv Alexander Keyserling oli Tartu Ülikooli kuraator aastail 1862-1869. Ta astus tagasi siis, kui ei suutnud juba liig valusalt pitsitavale venestusele enam vastupanu osutada.

Näitusel on välja pandud Darmstadtis asuva Hermann Keyserlingi Arhiivi, Tartu Ülikooli Raamatukogu, Eesti Akadeemilise Raamatukogu, Eesti Rahvusraamatukogu ning erakogude materjalid, mis dokumenteerivad tuntud balti aadlisugu-võsa kolme kuulsaima esindaja, loodusteadlase, maadeuurija, poliitiku ja Tartu Ülikooli kuraatori krahv Alexander Keyserlingi (1815-1891), kirjaniku Eduard von Keyserlingi (1855-1918) ning kultuurifilosoofise maailmaränduri krahv Hermann Keyserlingi (1880-1946) elu ja loomingut.

Näitus

Alexander, Eduard ja Hermann Keyserlingi elust ja loomingust Tartu Ülikooli Raamatukogus

19. september kuni 17. oktoober

Koostaja: dr. Ute Gahlings,
Darmstadt Tehnikaülikooli filosoofiaosakonna õppejõud,
Hermann Keyserlingi uurija ja
Darmstadt arhiivi korraldaja

Korraldajad:
Hesseni Maakonna- ja Ülikooliraamatukogu
Hermann Keyserlingi Arhiiv (Darmstadt),
Tartu Ülikooli Raamatukogu

Näituse stendid

6 54575503

SIIN ON KUSAGIL MUJAL Keyserlingide baltilik maailmaelamus

19. septembril kell 17.00 TÜ Raamatukogus

20. septembril kell 9.00 TÜ Raamatukogus

21. septembril kell 9.00 TÜ Ajaloo Muuseumis Toomel

Programm: www.utkk.ee

Korraldajad:

Eesti TA Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus,

Eesti Goethe-Selts ja

Frankfurti Ülikooli M. ä. saksa keele ja kirjanduse instituut II koos

Hesseni Maakonna- ja Ülikooliraamatukogu

Hermann Keyserlingi Arhiivi (Darmstadt),

Tartu Ülikooli Raamatukogu ja

Tallinna Saksa Kultuuriinstituudi/Goethe Instituudiga.

"Lühim tee iseendani viib ringi ümber maailma," alustab krahv Hermann Keyserling (1880-1946) oma kuulsaks saanud "Filosoofi reisipäevikut" (1918). Tema lootus oma Raikküla mõisa eraldatuses eneseteostuseni jõuda oli osutunud petlikuks. "Tundsin, et minust sai maaüksilduses miskitmoodi üha enam 'mina ise', aga seda mitte metafüüsilises, vaid empiirilises mõttes." Nõnda asus krahv Keyserling 1911. aastal maailmareisile, et lasta enesesse mõjuda olemusvormide mitmekesisust ja kaeda, mis on selle tulemus. "Kui olen kõik koordinaadid kindlaks määranud, peaks mul käes olema ka keskpunkt." Keyserlingi huvitas "substantsiaalne vaim", nagu ta oma hilisfaasis nimetab filosoofiliselt väärtuslikemat, inimese sügavaimat põhja, "mis ei interpreteeri, vaid on ja loob".

Temast, kellel enda arvates "algne seos maamullaga" puudub, saab küll Vana-Euroopa filosoofilise seltskonnaelu viimaseid juhte, ent sellega rööbiti ja sammhaaval jõuab ta ka äratundmisele, et just Baltikumi tagasihoidlikel maastikel on olnud talle eriline kujundav jõud. Eluloojakul arendab Keyserling välja idee kultuuri ja konkreetse geograafilise ruumi vastastikusest seotusest, kindlas usus, et kultuur tekib vaid seal, kus "inimhing astub abiellu spetsiifilise maapinnasega". Ikka ja jälle on need just kauged maad "maaelamuse" puhul näiteks Lõuna-Ameerika, mille kaudu Keyserling lähimate asjade ligi jõuab.

Küllap umbes sarnaste soovidega oli pool sajandit varem kodunt teele asunud ka Hermann vanaisa krahv Alexander Keyserling (1815-1891). Uudishimu ja avastusiha tegid temast ühe kuulsaima Baltikumist pärit loodus- ja maadeuurija. Selle asemel, et pühenduda oma noorepõlvesõbra Bismarcki kombel karjäärile maailmapoliitikas, mis poleks vist lausa võimatu olnud, seadis heade õukondlik-poliitiliste sidemetega Keyserling end sisse Raikkülas, kus arendas tegevust vanas stiilis universaalõpetlasena.

Perekonna teise haru võsu, Eduard von Keyserling (1855-1918), kes on J. M. R. Lenzi kõrval ehk kuulsaim balti päritolu kirjanik, ennetab nii mõneski asjas oma noorema sugulase Hermannideid: "See, kes suudab siduda kogu maailma mitmekesisuse üheksainsaks üksuseks, isiksuseks; see, kes muudab kogemus-täiuse kogemustäiuse väärtusteks see ongi kunstnik," kirjutab Eduard. Nii nagu Hermann ja Alexander, kes otsisid iseennast laiaast maailmast ja maailma kaudu, nõnda jõudis ka Eduard oma Balti kodumaa elamusväärtuseni just võõrsil, Itaalias. "Siin, täiesti teistlaadi maastike rüpes, hõllandus tema hinges unenäolise jõuga kodupind," kirjutab biograaf Ernst Heilborn ja jätkab: "Keyserlingi inimestes on midagi puu- või lillelaadset. Nad sõltuvad hingeldasa oma pinnasest." Alles Viini või Schwabingi vabameelsemas õhus leidis Eduard von Keyserling endas lõplikult kirjaniku, katkestamata seejuures hingelist seotust kodumaaga. Vastupidi füüsiline eemalolu vaid võimendas kodumaiste kujutlusmaastike jõudu. Keyserlingi lossilood näivad meile niihästi baltilike kui ka modernseina, olgugi need tunnused esmapilgul omavahel vastuolus.

Siin on kusagil mujal see võiks olla Keyserlingide balti maailmaelamus. Sümposium ja teda saatev näitus Tartu Ülikooli Raamatukogus otsivad vastust küsimusele, mil viisil avaldub see elamus Alexander, Hermann või Eduard Keyserlingi elus ja loomingus.

Korralduskoha Tartuga on kõik Keyserlingid seotud. Esimese õpingupaigana on sinne alma mater loonud hilisema maailmaelamuse intellektuaalsed eeldused. Krahv Hermann Keyserling õppis Tartus keemiat (1898-1900), Eduard von Keyserling juurat (1875-1877). Krahv Alexander Keyserling oli Tartu Ülikooli kuraator aastail 1862-1869. Ta astus tagasi siis, kui ei suutnud juba liig valusalt pitsitavale venestusele enam vastupanu osutada.

Keyserlingide sugupuu

Krahv Hermann Keyserling põlvneb vanast, saksa päritoluga suguvõsast, mille ajalugu ulatub tagasi 14. sajandisse. Tollal esines nime Keselinc resp. Keselingk Bielefeldi ja Herfordi raehärrade ja linnapeade hulgas. Suguvõsa katkematu põlvnemisjada jõuab kindlatel allikatel välja Hermann Keselingkini (srn 1514), Albert Keselingki pojani Herfordis. See rändas 1492. aastal Vestfaalist Baltikumi ja kuulus siin alates 1495. aastast balti aadelkonda. Krahv Johann Gebhard Keyserlingist (1699-1761) jätkub veel tänapäevalgi kaks suguvõsa pealiini.

Keyserlingide aadlidünastia traditsioonis oli alati põhirõhk vaimuelul ja loovusel. Arvukate väljapaistvate isiksuste hulgas leidub mõjukaid riigimehi, teadlasi ning kunsti ja kultuuri edendajaid.

Krahv Alexander Keyserling Raikküla

snd Kabiles (Kuramaal) 15. augustil 1815

srn Raikkülas 8. mail 1891

alates a-st 1844 abielus krahvinna Zenaida Cancriniga (18211885); kolm last: Leo (18491895), Helene (1845-1929) ja Marie (1856-1874)

Krahv Eduard von Keyserling

snd Padure lossis Aizpute lähedal (Kuramaal) 15. mail 1855

srn Münchenis 29. septembril 1918

vallaline

Krahv Hermann Keyserling Raikküla

snd Kõnnus (Liivimaal) 20. juulil 1880

srn Innsbruckis 26. aprillil 1946

alates a-st 1919 abielus Goedela von Bismarck-Schönhauseniga (18961981); kaks last: Manfred (snd 1920) ja Arnold (snd 1922)

„Lühim tee iseendani viib ringi ümber maailma“

Maailmareis 1911-1912

Pärast kolme esimese tunnetusteoreetilise mündiga filosoofilise teose avaldamist toimub Hermann Keyserlingi mõtte- ja eluteel pööre. Nüüdsest on tema püüdlused suunatud elu ja selle avaldusvormide mõistmisele sisemisest elamusest lähtudes. Filosoofi, metafüüsikuna võtab ta ette suurejoonelise maailmareisi. Teda ei motiveeri ei meelelahutus ega uurimishimu, ka mitte looduse nautimine või haridusjanu. Pigem näeb ta endas Proteust, toda kreeka mütoloogia olendit, kes suudab samastuda iga väliskujuga ning kõigeeks moonduda. Reisimismeetodi abil tahab Keyserling ennast teostada. Maakera arvukate piirkondade kaemuslik elamusmaailm aitavad tal sellel ringi ümber maailma viival teel, mis tundub esmapilgul kaudteena, lõpuks iseendani välja jõuda. Reisi moto on järgmine: „Lühim tee iseendani viib ringi ümber maailma.“

„Minu ainsaks huviks oli elada enda jaoks läbi, kuidas küllalt sügaval eneses juurdunud vaim, tehes tiiru ümber maakera, pöördub õigupoolest üksnes ümber omaenese telje, kuivõrd kõik vähegi võimalikud vaimu- ja hingekeeled on antud oludes tema jaoks ühtviisi endastmõistetavad, ja saavutada selle elamuse kaudu uus kõrgem olemisühtsus.“

Aastapikkusel maailmareisil hõlvab Keyserling kultuuride mõttekosmost ning näeb igas üksikus kuidas tahes kujundatud vormis erisugustest tingimustest välja kasvanud elu metafüüsilise tegelikkuse väljendust.

„Elu väliseks kujundamiseks, teaduslik-objektiivseks tunnetamiseks osutub kõige kõlblikumaks euroopalik hing; indialik füüsilise sfääri realiseerimiseks, hiinalik idee konkretiseerimiseks, jaapanlik looduse esteetiliseks hoomamiseks, jne. Ükski valem ei ole kõrgeim metafüüsilises mõttes, igaüks on absoluudi üheks võimalikuks väljundiks, iga eriväljund tingib spetsiifilised piirid.“

1

Genova

Genovast astub Keyserling 1911. aasta oktoobri alguses auriku Princess Alice pardale, et alustada oma aasta aega kestvat teed ümber maailma. Ta reisib ajal, mil maakera ei ole veel oma nägu kahe maailmasõja ning mandritevahelise keskkonnareostuse tõttu muutnud. Ta kasutab tollal levinud marsruuti, mida järgides oli kõigest ca 60 päevaga võimalik suuri kaubateid pidi teha tiir ümber gloobuse. Ent Keyserling võtab endale aega. Päevapikkune laevasõit viib ta esmalt üle Vahemere, seejärel Suessi kanali kaudu Punasele merele.

2

Aafrika

Adenist astub Keyserling 1911. aasta oktoobri keskpaigas lühikeseks ajaks Aafrika mandrile.

Atmosfääri täielik ühetaolisus jätab talle sügava mulje:

„Kuidas siin inimene ja kaljumaastik, liivaväljad ja raisakotkad, dromedarid ning nende hao- ja palmiõlekoormad kokku kõlavad, pakub esteetilist naudingut ja filosoofilisele ühtsusvajadusele säärast rahuldust, mille sarnast pole ma veel kunagi teadlikult läbi elanud.“

Tseilon

Üle India ookeani sõidab Keyserling Tseilonile (Sri Lanka), kus ta jääb pidama kuuks ajaks. Tema proteuslik läbielamisviis teiseneb vastavalt maakera tolle piirkonna tohutule vegetatsiooniprotsessile: „See võpsik sõna otseses mõttes lausa keeb maast välja, need bambusridvad otse sööstavad taeva poole. Kogu loodu on pidevas voolamises: siin ei ole vaja Herakleitost, et seda kellelegi selgeks teha.”

Tseilonil peatub Keyserling järgmistes kohtades: Colombo, Kandy, Nalande, Dembull, Habarane, Minneri järv, Pol-lonaruwa, Terappane, Anuradhapura.

4.

India

Kandyst laevatab Keyserling 15. novembril 1911 mandri-Indiasse. Kolmekuine kokkupuude india pinnaga jätab sügava mulje. Keyserling elab sisse Indiamaa religioossesse sfääri, eriti hinduismi ja budismi, ning uurib nende kunstilisi väljendusviise. Ta süveneb erinevatesse inimtüüpidesse ning sukeldub palverännu sihtpaikade õhustikku, nt Benareses (Varanasi), mitmesuguste sektide tegevuse keskuses:

„Mis tähtsust on küsimusel, kas mõni koht on „tõepoolest” püha? Kui teda piisavalt kaua pühaks peetakse, siis valib jumalus selle paratamatult omale elupaigaks. Palveränduril, kes sinna oma jala tõstab, on seal kummaliselt kerge hardas meeolus olla, ning see meeolu avardub ja süveneb.”

Adyaris külastab Keyserling Annie Besanti (1847-1933) kutsel Teosoofilise Seltsi peakorterit. Calcuttas elab ta india kirjaniku ja filosoofi Rabindranath Tagore (1861-1941) palees. Veel aastaid hiljem kõrvutab Keyserling kultuurifilosoofiliselt Orienti ja Oktsidenti. Sealjuures nimetab ta idamaist eluringi Lääne „oskamiskultuurile” vastandina „olemiskultuuriks”.

Keyserlingi teekond Indias kulgeb järgmiselt: Rameswaram, Madurai, Richinopoly, Tanjore, Conjeevaram, Mahabalipuram, Madras (Chennai), Adyar, Hayderabad, Puchtani, Raza, Ellora, Ahmadabad, Udaipur, Chitori (Chittorgarh), Jaipur (Jaypur), Lahore, Peshawar, Delhi, Agra, Benares, Buddha-Gaya (Bodh-Gaya), Himaalaja, Calcutta.

5

Hiina

Üle Bengali lage, Ranguuni (Yangon), Penangi (Pinang) ja Singapuri viib tee Keyserlingi vastu Kaug-Idale. Ehkki uudis Hiina revolutsioonist paneb tema sinnasõidu esialgu küsimärgi alla, sõandab Keyserling maale siseneda ning jõuab 1912. aasta märtsi keskpaiku Hongkongi kaudu Kantonisse (Guangzhou). Nagu oligi karta, leiab ta end keset Sun Yatseni (Sun Zhongshan) mahitatud revolutsiooni ja selle järelmõjusid, mille tagajärjel aastast 1644 püsinud Mandpu dünastia võimult lahku.

Keyserling süüvib hiina elusse, eriti konfutsionismi ja taoismi maailmavaatesse. Ta tegeleb Hiina sotsiaalsüsteemiga ning uurib lihtsat talupojaelu Hiina lausksmaa avarustes:

„Ekslik on pidada Hiina vaatamisväärsusi selle maa peamiseks huvipakkuvaks jooneks. Kõige

huvitavam on see, mida turisti vaatenurgast nähagi pole: lõputu tasandik, suurima talupojakultuuriga piirkond, mida eales on maailm näinud.”

Tsingtaos (Quingdao) kohtab Keyserling teoloogi ja sinoloogi Richard Wilhelmi (1873-1930), kelle vahendusel leiab ta kontakti mõnede põgenenud kuberneride ja endiste asekuningatega. Hiina poliitik Ku Hung Ming saadab krahvi teekonda kuni Pekingini. Shanghais peab Keyserling International Institute of China's ettekande teemal „Oriendi ja Oksidendi kultuuriprobleemide sisemisest suhtest”.

Hiinas viibib Keyserling järgmistes paikades: Hongkong, Macau (Aomen), Kanton, Tsingtao, Shandong, Jinanfu, Tian Shan, Peking, Hangzhou, Jangtse (Chang Jiang), Shanghai.

6

Jaapan

Esimesed muljed Jaapani loodusest pakub Keyserlingile viibimine 1912. aasta mais Yamato provintsis. Sedamaid torkab talle silma jaapanlaste ebaharilik arusaamine loodusest. Keyserling keskendub jaapani elu religioossete vormide, eriti zen-budismi ja sintoismi uurimisele. Kamakura templis kohtab ta Soyen Shakut, zen-budismi juhtivat õpetlast. Krahvi arvates on zen-koolitus läbi põimunud sõjaväelisest vaimust. Range distsipliini kaudu omandavad õpilased keskendumisostust: „Sihiks polevat mitte valguses püsida, vaid selle poole püüeldes oma jõuvarusid niivõrd karastada, et need saaksid toime kõigi sellesinase elu ideaalsete ülesannetega.”

Keyserling külastab ka geidade maju ning tegeleb jaapani kultuuri ja pärimuse kunstiliste väljendusviisidega. Peale selle jälgib ning analüüsib ta Jaapani läänestumist, nii nagu ta seda märkab kunagises suures keisrilinnas Tōkyōs.

Jaapanis-käigul viibib Keyserling järgimistes paikades: Nara, Tanomine, Yamato, Koya-san, Kyōto, Odzu, Ise, Yamada, Myanoshita, Nikko Yokohama, Tōkyō ja Kamakura.

7

Havai

1912. aasta juuni keskel lahkub Keyserling Jaapanist ja seega „olemiskultuuride” vallast Maa mõttekosmoses ning suundub Uude Maailma. Laevareis viib ta Havai (Hawaii) saartele, kus ta peatub esmalt Honolulu ja Waikikis. Hiljem viibib ta Kilauea-kraatri lähistel „mitte tuld purskav mägi, vaid tulemeri.” Selle looduspildi ajal kujutleb ta maailma algsündmusi. „Kraatri kohal mediteerides” peab ta terve öö „vahti maailma loomise” juures.

8

Ameerika

1912. aasta juulis astub Keyserling San Franciscost Ameerika mandrile ja kogeb otsekohe, kuidas tema loomus teeb läbi metamorfoosi, mis tuhmistab ta võimet Ida vaimu mõista:

„Olemise teadvus astub tagasi, tugevneb saamise oma; ja juba astuvad esiplaanile imperatiivid, mis peegeldavad kõikjal subjektiivses objektiivseid loodustendentse: tuleb areneda, tuleb kasvada, tuleb edeneda.”

Keyserling näeb Ida ja Lääne elu- ja kultuurivormide vahel teravat vastuolu. Erinevalt Idast näeb ta end Ameerikas „lastetuppa” panduna. Ta tunneb materialistlikus hoiakus ära „füüsilise kasvamise perioodi”, mis on ühendatud pimedaga tegutsemisihaga. Ida-Lääne problemaatikast saab tema kultuurifilosoofia keskseid teemasid.

Chicagos viibides on Keyserling ameerikaliku elu mehhaniseeritusest jahmunud:

„Chicago on kohutav. Kogu elu lahustub siin masinlikkuses, nii väga, et isegi väljastpoolt tulnu mugandub sellega, hirmust muidu hukka saada ...”

Keyserlingi tee viib ta San Franciscost läbi Yosemite'i oru, Wawana, Mariposa, Arizona kõrbe, Colorado, Salt Lake City, Yellowstone Lake Park'i, Mammoths Hot Springsi ja Chicago viimaks New Yorki.

9

Koduteel

Elamusterohke reisiaasta järel astub Keyserling 1912. aasta sügisel New Yorgist laevale, et sõita kodumaale. Ta jõuab Euroopa mandrile Calais's ning sõidab sealt edasi Eestisse.

10

Raikküla

Jõudnud koju, jätab Keyserling otsekui endastmõistetavalt sinnapaika oma proteusliku püüdluse koos välise maailmaga moonduda. Ta usub end olevat jõudnud lähemale eneseteostusele, mille poole ta oli püüelnud: erinevate olemisvõimaluste läbielamine kinnitas temas arusaama, et kultuuride eripäraste vormide aluseks on üksainus metafüüsiline tegelikkus. Keyserling jäi oma olemuselt iseendaks, ükskõik kas ta „muutus” indialaseks, hiinlaseks, jaapanlaseks või ameeriklaseks. Suhtelisel tasandil, st konkreetsetes väljendusvormis, näivad maailma kultuurid erinevad. Indialane tunneb, mõtleb, tunnetab ja elab teistmoodi kui hiinlane, jaapanlane või ameeriklane; ta on allutatud teistsugustele sisemise ja välise looduse eksisteerimistingimustele. Kuid metafüüsilisele tegelikkusele projitseerituna osutuvad need üheainsa mõtte resp. inimeses asuva loomingulise mõttekeskme kiirguse vormideks.

Arvukad metempsühhoosid avardasid ja süvendasid Keyserlingi olemust. Kuigi ta peab esmalt ühes Tallinna sanatooriumis ravima reisilt kaasa toodud soolehaigust, asub ta sedamaid kirjutama „Filosoofi reisipäevikut”. Seal dokumenteerib ta oma kogemusi kultuuride mõttekosmoses ning tõlgendab üksikjuhtude mõtte ja väljenduse vahelist korrelatsiooni.

Erwin Rousselle (1890-1949)

Tarkuse Kooli harjutuste juhataja

Endine Darmstadti Marstall, Paradeplatz 2

Tarkuse Kooli asukoht

Tarkuse Kooli loengusaal

„Ülestähendusi maailmasõjast“ / „Poliitiline päevik“

Esimese maailmasõja puhkemine toob Raikküla maaelu üksindusse järsu muutuse. Kõik suhted Saksamaaga on kuni Eesti okupeerimiseni Saksamaa poolt katkenud. Seal ootab „Filosoofi reisipäeviku“ esimene köide juba trükkiminekut.

Väeteenistuseks kõlbmatu Keyserling viibib Venemaa kodanikuna Raikkülas. Ta asub kirjutama laiahaardelist ja mahukat poliitilist sõjapäevikut, oma „Ülestähendusi maailmasõjast“, milles ta tõlgendab sõja ja kaasaja sündmusi, lisades dokumentidena arvukal hulgal erinevates keeltes ajaleheartikleid.

Raikküla 26. juuli 1914

Maailmasõda... Ma poleks oodanud, et see nii läheb, aga ka mind on haaranud üldine erutus; ka mina tunnen, kuidas masside aistingu laine mind „ülendab“. Kui kerge on inimhing! Kusagilt tuleb tõuge ja kas see teda seesmiselt puudutab või mitte, ta satub hoogu. Olen täiesti võimetu mis tahes viisil selle sõja motiividega samastuma, kuid hetkel nad määravad mind; ma olen patrioot malgré moi ja oleksin seda arvatavasti ülimal määral ja nii tõhusalt kui ükskõik milline veltveebel, kui ise lahinguväljal viibiksin. Oh kui vähe tähendavad „suurte aegade“ meeleolud! Ja kui välistest asjaoludest oleneb inimkonna saatus! Täna ma enam ei imesta, kuidas üks ja seesama riik võib täna näida võitmatu ja homme nõrk; ja löön kahtlema mis tahes psüühilise tasakaaluseisundi iseseisvas tähenduses ...

Aga ma olen rahul, et selles ajas elan. Kes seesmiselt on oma hinges toimuvast üle, see õpib säärastel epohhidel palju. Nii saan ma praegu, kus minus kõik tormab ja kõigub, teada, et minuga on lood siiski hoopis teisiti, kui ma seni suvatsesin oletada osata; ma olen asjadest hoopis vähem üle, kui ma arvasin; kramplikult tungivad esile igasugu väikesed, sitked egoismid ... Seda ...

Leht päevikust, 11. juuni 1915

„Tarkuse Kool“

1920. aastal asutab Keyserling Darmstadtis Tarkuse Kooli. See rahvusvaheline vaimukeskus on Keyserlingi tegelik elutöö. Tarkuse Kool asutatakse kirjastaja Otto Reichli algatusel ja endise suürhertsogi Ernst Ludwig von Hesseni toetusel. Keyserling näeb Tarkuse Koolis sõltumatut hariduskeskust, kus ta soovib pakkuda filosoofilise õpetamise ja õppimise uusi vorme. Filosoofial tuleb taas asuda tarkuse teenistusse, st toimida elava teadmisenä elu hüvanguks.

„Uuemaegne Euroopa tsivilisatsioon on viinud ennast ise ad absurdum. Suur intellektuaalne progress, mida ta tähistab, on üldiselt toimunud hingeelu kulul... hing on antiikaja lõpust peale ennekuulmatul määral laostunud...“

Keyserlingi arvates seisneb progressi hukatuslikkus ennekõike selles, et enam ei nõuta teadlikult hinge ja inimese kui terviku arendamist. Seepärast püüdleb ta kultuurilises taastamistöös hinge ja vaimu uue sünteesi poole, ideaaliks saab hingeelu ja teadmise üksteisele vastavus ja läbipõimumine. Keyserling nõuab filosoofialt, mis tema silmis on muutunud eriteaduseks, et sellest saaks uuesti elutarkus: tunnetamine ja olemine peavad toimima üheskoos. Nii on filosoofia elav mõtestamine, tunnetustinglik elu. Tarkus on kättesaadav põhimõtteliselt kõigile; ta „puutub igaühesse ja mõjub kõigile... vahetult kui õnnestav selgitus sellele, mida igaüks oma hingepõhjas tegeliku ja õigena aimab. Võib ju olla, et ... sügavaim tunnetus on määratud vähestele elav tunnetus aga kõnetab kõiki.“

Niisugust tarkuse poole püüdlemist ei saa väliselt esindada ei kirik ega ülikool. On vaja institutsiooni, mis astuks välja olemise kui terviku eest kõigis tema eluseostes ning koolitaks tarka kui tüüpi resp. pakuks talle tegutsemisvõimalusi. Seepärast kutsub Keyserling ellu Tarkuse Kooli, „kus vahendataks õpetajalt õpilasele mõttest arusaamist ja kõige sellest ilmneva revideerimist.“

Ernst Ludwig von Hessen und bei Rhein (1868-1937)

Tarkuse Kooli patroon ja metseen

Krahv Hermann Keyserling, u 1920

Tarkuse Kooli asutaja ja juhataja

Otto Reichl (1877-1954)

Tarkuse Kooli algataja ja kirjastaja

Erwin Rousselle (1890-1949)

Tarkuse Kooli harjutuste juhataja

Endine Darmstadtis Marstall, Paradeplatz 2

Tarkuse Kooli asukoht

Tarkuse Kooli loengusaal

Tarkuse Kooli materiaalseks tugitalaks asutab Keyserlingi 1920. aasta sügisel Vaba Filosoofia Seltsi. Vastavalt toetussummale jaguneb seltsi liikmeskond assotsieerunud liikmeteks, metseenideks ja auliikmeteks. Selts kutsub kõiki liikmed osalema Tarkuse Kooli üritustel, s.o kongressidel, liikmete üldkoosolekutel, harjutustel jne. Õpilaste toetusfond võimaldab varatutel liikmetel viibida Darmstadtis kas odavalt või päris tasuta. Vaba Filosoofia Seltsi auesimeheks on Ernst Ludwig von Hessen, tema nõunik krahv Kuno Hardenberg on seltsi president ja Wilhelm Wilbrand tegevdirektor.

Krahv Kuno Hardenburg

Wilhelm Wilbrand

„Tarkuse Kooli“ töövormid

Tarkuse Koolis kasutatavad erinevad töövormid vastavad mitmeski mõttes inimeste vajadustele 1. maailmasõja järgsel ajal. Keyserling kutsus suurtele kongressidele väga erineva päritoluga nimekaid inimesi. See võimaldab tal katta laia intellektuaalset spektrit ja tõmbab ligi mitmesuguste elukutsete esindajaid. Keyserlingi koolis kõneldakse inimese olemisest, viiakse läbi vaimseid harjutusi ja treeninguid, tegeldakse spirituaalse arenguga kultuurides. Selles mõttes on tegemist moodsa new age-liikumise eelkäijaga. Kuivõrd lisaks sellele leiavad aset ka individuaalsed kohtumised ja isiklikud vestlused, tuleb seda ideelooliselt näha ka filosoofilise nõustamise moodsate tendentside kontekstis.

Tarkuse Kool on juba 1920. aastate alguses Weimari Vabariigi vaimuelus kindel institutsioon. Kogu Hermann Keyserlingi filosoofiline looming on pärast 1920. aastat allutatud kooli juhtideele ning mõistetakse üksnes selle kaudu.

Iga-aastased kongressid

Aastatel 1921-1927 korraldab Vaba Filosoofia Selts Tarkuse Koolis nn aastakongresse. Enamasti kestavad need ühe nädala ning nende mõju Weimari Vabariigi vaimuelule on suur. Hinge ja vaimu taaspõimimise paleusest lähtudes peab juhtivate tegelaste hääle kooskõla kongressidel viima kultuurilisele uuenemisele. Siin saavad kokku poliitikud, majandus- ja kultuuritegelased, filosoofid ning teiste humanitaar- ja loodusteaduste esindajad.

Aastakongresside eel tegeleb Keyserling vaimu „orkestreerimise“ kunstiga. Ta valib välja mingisuguse üldteema ning püstitab igale kõnelejale vastavalt tolle eeldustele küsimused, millest lähtudes teemat käsitleda. Piiritletud raamistikus võib iga referent arendada teemat siiski vabalt ja individuaalselt. Kõnelejad peavad nagu erinevad pillid orkestritervikus esitama „vaimu sümfooniat“, evotseerima põhiteema mõtte ning ärgitama osalejaid mõtestamisele. Avakõnes annab Keyserling ise üldteemasse sissejuhatuse, peab enamasti ka teemaga seonduvaid ettekandeid ning võtab kongressi oma lõppsõnas kokku.

Tarkuse Kooli aastaraamat

„Valgustaja. Maailmavaade ja elukujundus“

Aastal 1919 asutab Otto Reichl 1911. aastal avaldatud kogumiku „Weltanschauung. Philosophie und Religion“ („Maailmavaade. Filosoofia ja religioon“) jätkuna tekstisarja „Der Leuchter“ (e.k. lühter, valgusti). Aastal 1920 annab Reichl sarja Tarkuse Kooli aastaraamatu käsutusse ning samal aastal saab Keyserlingist selle toimetaja. Keyserling koondab siia hulgaliselt erinevaid autoreid. Aastani 1922 ei ole artiklid Tarkuse Kooli üritustega seotud. Ent aastatel 1923-1927 publitseeritakse neis kogumikes kõik aastakongresside ettekanded. Omaette osana lisanduvad ka niisugused kongressidest sõltumatud artiklid, mis mahuvad üldteema alla.

Õppekongressid

1928. aastal viiakse Tarkuse Koolis sisse nn õppekogunemised. Erinevalt aastakongressidest on need Vaba Filosoofia Seltsi kinnised üritused. See tähendab muu hulgas, et liikmed kõnelevad ainult liikmetega, nendepoolseid ärgitusi võetakse enam arvesse ning ajakirjandust ei lasta ligi. Üldteemat seesuguste kogunemiste puhul ette ei anta. Õppekongresside päevakava järgi toimuvad hommikupoolikul ettekanded, enamasti mingist kindlast valdkonnast, ning peale lõunat improviseeritakse pooletunniste kõnede vormis. Keyserling peab iga päev esimese ettekande ning lõpetab päevase tsükli sõnavõtuga.

Õpilased

“Tarkuse Koolis õpilaseks olemine” on väga avar mõiste, mis tähistab ennekõike seltsi liikmete positiivse edendamise seisundit kogukonnana. Õpilasi juhib täiuslikkuse idee:

“Kõik liikmed suhtuvad endasse teadlikult kui pürgijad, sõltumata sellest, millise seisundi nad on parajasti saavutanud...”

Lisaks sellele võib taotleda õigust individuaalse õpilase staatusele. See tähendab isiklikke vestlusi Keyserlingiga ja omamoodi elamisabinõustamist, kusjuures eesmärgiks on õpilase küpsemine iseenese juhiks.

“Niivõrd kui võimalik, näidatakse igale indiviidile täiuslikkusele jõudmiseks kätte tema tee, mitte mingi üks ja ainus ega hoopiski mitte minu tee; talle osutatakse, kuidas saada iseseisvaks ja vabamaks. Kes saab minu õpilaseks, see ei saa selleks mitte tavalises tähenduses; kasutan seda vältimatut vaid äärmise vastumeelsusega. Temast saab minu teekaaslane täiuslikkusele pürgimises kui niisuguses.”

Vaimsed õppused

Aastatel 1921-1924 toimuvad Tarkuse Koolis regulaarselt algajate kursused vaimses süvenemises ning selleks välja töötatud vaimsed õppused (Exerzitien). Keyserling annab kummaski õppevormis sissejuhatuse ning lõpetab võimalusega isiklikuks vestluseks. Kursuseid ise viib läbi Erwin Rousselle, ainus Tarkuse Koolis eradotsendi kohaga töötav õpetaja.

1890. aastal Hanaus sündinud Rousselle pühendub juba varakult religiooni ja filosoofia küsimustele, kaitseb doktorikraadi filosoofia ja õigusteaduse alal ning on sidemetes ka vabamüürlastega. Alates 1921. aastast õpetab Rousselle Tarkuse Koolis ja Darmstadtis Tehnikaülikoolis. Pärast habiliteerumist on ta aastatel 1924-1929 Pekingis saksa filosoofia professor, peab seejärel Darmstadtis ja Frankfurdis taas õpetajaametit ning sõidab 1938. aastal uuesti kaheks aastaks Hiinasse. Aastal 1940 keelavad natsionaalsotsialistid tal õpetajana töötamise. Maailmamainega õpetlane sureb 1949. aastal Eschenlohes.

Rousselle on Tarkuse Kooli harjutuste ja vaimsete õppuste vastutavaks väljaarendajaks ja läbiviijaks. Sissejuhatavatel kursustel tutvustatakse Hommiku- ja Öhtumaa askeetluse, müstika ja psühholoogia erinevaid teid. Peale selle viiakse läbi keskendumis-, lõdvestumis-, liikumis- ja

mediteerimisharjutusi. Vaimsete õppuste selgitamiseks kirjutab Rousselle raamatu "Mysterium der Wandlung. Der Weg zur Vollendung in den Weltreligionen" („Muutuse müsteerium. Usundite tee täiuslikkusele“). Vaimsete õppuste all peab ta silmas "vaatluste jada, mis on teatud süsteemi järgi korrastatud ja kujutavad sisemist arengut". Neid viiakse läbi eraldatuses ettekirjutatud reeglite kohaselt ning õpetaja juhendamisel, eesmärgiks on sisemine meelerahu. Õhtumaise inimese loomusele ja arengule on Rousselle'i järgi sümboolne tähendus graalirüütli kujul. Parzival on ühtaegu preestri ja sõdalase tüüp, ühendades oma teel kontemplatsiooni ja aktiivsust. Tarkuse Kooli vaimsete õppuste teemaks ja rütmiks on seega graalirüütli kuju oma teekonna ja elamuste klassikalises pildiseerias.

Tekstisari "Tee täiuslikkusele"

Tarkuse kooli häälekandjana annab Keyserling välja vihikuid "Der Weg zur Vollendung. Mitteilungen der Gesellschaft für Freie Philosophie" („Tee täiuslikkusele. Vaba Filosoofia Seltsi teadaandeid“). Tegemist on aastate 1920-1946 ülimalt huvitava dokumendiga. Ühtekokku 36 vihikus, mis ilmusid vastavalt vajadusele, leidub päevakajalisi artikleid Keyserlingi ja teiste autorite sulest, seisukohavõtte kaasaja sündmuste kohta, kongresside ja seal peetud ettekannete ülevaateid. Üllitis sisaldab ka Tarkuse Kooli kroonikat, majanduslikke teadaandeid ja raamatute tutvustusi, st enamasti Keyserlingi enese visandatud, tervikuks seostatud pilti vastilmunud teostest või kaasaja olulistest raamatutest. 1930. aastani ilmusid vihikud Otto Reichli kirjastuses, alates 1930. aastast trükitakse neid käsikirjana ning sõja-aastatel saadetakse neid klambriga kokku löödud lehtede kujul Vaba Filosoofia Seltsi liikmetele.

Tarkuse Kooli laenuraamatukogu

Tarkuse Kool seab oma liikmete tarvis sisse raamatukogu, mida kavandatakse kooli ideele vastava erikollektsioonina. Keyserling annab raamatukogu käsutusse osa oma erakogust. Vaba Filosoofia Seltsi vahenditest ostetakse pidevalt raamatuid juurde ning saadakse lisa ka raamatuannetuste näol. Rohkearvulise filosoofilise, teadusliku ja kunstialase kirjavara kõrval sisaldab raamatukogu kõigi oluliste kultuuride ja religioonide tarkuseraamatuid.

1941. aastal viib Gestapo Keyserlingide kodus kus tollal paikneb ka kool läbi teistkordse läbiotsimise ning pöörab sealjuures erilist tähelepanu just raamatukogule. Väidetavalt okultse sisuga raamatud kokku terve veoauto koormatäis konfiskeeritakse ning need kaovad seejärel jäädavalt. Ülejäänud osa algselt 30 000 köidet hõlmanud kollektsioonist hävib 1944. aastal Darmstadtis ränga pommitamise tagajärjel.

„Tarkuse Kooli“ kroonika

1920

„Tarkuse Kooli“ avakongress

23.25. november 1920

23. novembril 1920. aastal avab Keyserling Darmstadtis Tarkuse Kooli, ürituse patrooniks on endine suurhertsog Ernst Ludwig von Hessen. Avakongressil, mis on ühtlasi asutamiskoosolek, kõneleb kui arvata välja sissejuhatavad sõnavõttud ainult Keyserling. Pressiteates öeldakse:

„Tavaliste asutamispidustuste vorm ei tulnud kõne alla, see ei olnud istung ega mingi seltsikoosolek ühes kõigi vastavate enamasti väliste tunnustega. Spontaanselt astus Keyserling vahetult oma sõprade ringi, nagu inimene, kellel on midagi südamel, ning haaras nad üha soojemalt oma mõtete ja aistingute lummusesse.“

Asutamiskoosoleku järel toimub avakongress. Keyserling peab igal hommikul ühe ettekande; peale lõunat kohtutakse kollokviumidel ning õhtuti seltskondlikel üritustel ja individuaalselt. Keyserling kirjeldab ideed, impulssi ja praktilist tahet, mis peavad koolist kui vaimukeskusest ja kultuuriuendusliikumisest väljapoole jõudma. Keyserlingi ettekanded kannavad pealkirju „Olemise- ja oskamisekultuur“, „India ja hiina tarkus“ ning „Antiikse ja moodsa aja targad“.

„Der Leuchter“, Tarkuse Kooli aastaraamat, 1920

1921

„Tarkuse Kooli“ 1. aastakongress

23.28. mai 1921

„Igavese mõtte vahekord nähtuste muutumisega“

1921. a jätkab Tarkuse Kool oma tööd kolme suurürituse näol. Kevadkongressil on esmakordsel mitu referenti ühise üldteema alla koondatud. Seltskondlik tseremoonia eelnev vastuvõtt ühes linna kasiinos, esitlemine suurhertsogi juures ning einestamine krahvi ja krahvinna Keyserlingiga võimaldab osalejatel sundimatus vormis omavahel tutvuda. Isiklikule kohtumisele pöörab Keyserling suurt tähelepanu ning seepärast on kongressi esinejad majutatud Darmstadtis erakorteritesse. Kongressi mõtteline seos on suunatud Tarkuse Kooli ideele ja liikumisele aluse panemisele. Sel

puhul peab Keyserling kolm ulatuslikku ettekannet ning konkretiseerib oma ettekujutust hinge ja vaimu taaspõimumisest. Selle kõrval esitletakse mitmeid õhtu- ja hommikumaiseid teid endassesüüvimise ja tarkusele püüdlemise poole.

Ka Erwin Rousselle peab kolm ettekannet ja põhjendab muu hulgas koolis läbiviidavate harjutuste ja vaimsete õppuste teoreetilisi seoseid. Darmstadtis arst ja pedagoog Carl Happich (1878-1947) räägib oma ettekandes inimese arenemisest enesekasvatusest. Kahe loenguga hiina tarkusest on esindatud teoloog ja sinoloog, kuulus hiina keelest tõlkija Richard Wilhelm (1873-1930). Aastaid Hiinas elanud Wilhelm viljeles juba seal vahendustegevust Ida ja Lääne vahel. Selliselt on tema osalemine Tarkuse Koolis otsekui ette määratud ning tema sõnavõttud ikka ja jälle oodatud. Ajaloo- ja religioonifilosoof Leopold Ziegler (1881-1958), kes pälvis Keyserlingi tähelepanu oma teosega „Gestaltwandel der Götter“ („Jumalate metamorfoos“), kõneleb Buddhast.

„Der Leuchter“, Tarkuse Kooli aastaraamat 1921-1922

„Tarkuse Kooli“ Tagore-nädal

9.14. juuni 1921

Suure india luuletaja ja filosoofi Rabindranath Tagore (1861-1941) näol jõuab Darmstadtis india tüüpi tark. See on üldse esimene kord, kui Tagore tuleb Läände ettekandeid pidama; ta püüdleb Õhtu- ja Hommikumaa lähenemise poole. Esmalt viibib Tagore Stockholmis ja Inglismaal, siis Berliinis. Seejärel saabub ta kaheks nädalaks endise suurhertsogi Ernst Ludwigi külalisena ja Keyserlingi kongeniaalse sõbrana Darmstadtis Tarkuse Kooli „Tagore-nädalale“. 1901. aastal on Tagore asutanud Santiniketanis noorukitele „Elutarkuse kooli“ ning tervitab selle kogemuse taustal Keyserlingi Tarkuse Kooli.

Valgete juuste ja habemega, pikka rüüd kandva Tagore külaskäik äratas avalikkuses suurt tähelepanu. Nädal aega pakub tema üksi loengute ja kirjandusõhtutega inspiratsiooni. Tagore kõneleb pärast Keyserlingi sissejuhatust kõigepealt suurhertsogi lossis, järgmistel päevadel aga juba vabas õhus, enamasti lossipargis. Keyserling, kes india tarka sügavalt austab, tegutseb aeg-ajalt tõlgina.

„Tagore-nädalat“ võrreldakse vahel Darmstadtis rahvapeoga, muu hulgas seepärast, et Tagore peab loenguid ka turuplatsil ning leiab lähedase kontakti arvukate inimestega, kes teda näha tahavad. Ajalehed tunnustavad teda mitmetes artiklites ja see aitab kaasa Tarkuse Kooli laiemale tuntusele.

Pealkirju Tagore-nädala legendist:

Erwin Rousselle kirjutab Tagore-külaskäigust väikese legendi, mida ta ehib indialike stiilielementide ja nimedega (Darmstadtist saab „Dharmanagara“, Keyserlingist „Kshatriya“, suurhertsogist „Radschah“ etc.). Seal on kirjas järgmised read:

„Õhtumaal asub üks linn nimega Dharmanagara. Ja selles linnas elab üks Rabindra sõber, Kshatriya. See mees oli rajanud tarkusele kooli. Selle mehe otsis ta üles. Ja ükskõik mida tema sõber, Kshatriya, oli õpetanud, Õhtumaa kombe järgi, kuninglikust elust, päikseparasest olemisest, kõik see ilmneb nüüd Lääne inimesele ihulikult, igavesti Ühe elava sümbolina hommikumaaalase kujus. Selle maa suure südamega vürst aga andis tema käsutusse oma palee ja laskis oma kuningliku pargi kõik väravad avada, et kellelgi ei oleks keelatud vaadata idapäikese valgust.

Igast ilmakaarest voogas aga kokku inimesi, ja tulid palveränduritena Õhtumaa auväärsed braahmanid ... kirja- ja pärimusetundjad ... inimesed kõigist viiest kastist, kogu rahvas.“

Tagore Darmstadtis-käigu ajal

Ülemine rida: Tagore poeg, Georg Seelbach (Keyserlingi sekretär), parun von Dörnberg, kroonprints Georg Donatus von Hessen, suurhertsog Ernst Ludwig von Hessen.

Alumine rida: saatja Indiast, suurhertsoginna Eleonore von Hessen, Rabindranath Tagore, prints Ludwig von Hessen, krahv Hermann Keyserling, krahvinna Goedela Keyserling.

Rabindranath Tagore ning krahvinna ja krahv Keyserling

Tarkuse Kooli 2. aastakongress

25.30. september 1921

„Tarkus kui muutuses püsimine“

Vaba Filosoofia Seltsi kolmanda suurüritusena toimub 1921. aastal sügiskongress. Keyserlingi poolt üldteemaks „orkestreeritud“ peakõnelejate hulka kuuluvad teoloog Martin Dibelius (1883-1947) kõrval jälle Erwin Rousselle ja Richard Wilhelm. Keyserling ise süüvib kolmes ettekandes Darmstadt kooli teoreetilistesse alustesse ja praktilistesse ülesannetesse. Need ettekanded avaldab ta 1922. aastal sissejuhatava programmtekstina. Aastaid 1920-1922 kasutatakse ennekõike selleks, et anda Tarkuse Kooli üldmõttele nähtuste maailmas kohane väljendusviis.

„Der Leuchter“, Tarkuse Kooli aastaraamat 1921-1922

24.30. september 1922

„Pinge ja rütm. Ajalugu kui pinge tahe.“

Juba 1921. aasta kongressid tegelesid teisenemisprotsessiga. 1922. aasta kongressil on sedapuhku lähelepanu keskmes ajalooline muutumine. Referentide hulka, kes on tegelenud probleemide teoreetilise lahuga, kuuluvad Erwin Rousselle ja filosoof Paul Fehrkeller, kes avaldas aastal 1921 Keyserlingi „Reisipäeviku“ kohta raamatu. Lisaks neile võtab sõna evangeelne teoloog, filosoof, sotsioloog ja ajaloolane Ernst Troeltsch (1864-1923), kellest sai 1915. aastal Wilhelm Dilthey järglane. Bedinits ning ühtlasi Preisi kulture- ja teadusministeeriumi alamriigisekretär. Ka kultuurifilosoof ja luuletaja Otto Hake (1880-1963) on ettekandega esindatud. Praktilisest vaatepunktist kõnelevad major Wolfgang Muff, luuletaja ja teoloog Dilthey õpilane ja aastast 1921 rabi Leo Baer (1873-1956) erandiminister Hans von Raumer (1874-1956) ning pedagoog Klaudius Brjunga.

Tarkuse Kooli 1923. aasta aastaraamat „Der Leuchter“ sisaldab kirjalikus vormis kõiki kongressi ettekandeid ning lisaks muid artikleid üldteemal „Pinge ja rütm“.

Loengutegevus „Tarkuse Kooli“ juhatajana

Juba peatselt pärast Tarkuse Kooli avamist ja esimesi edukaid üritusi saab Keyserling arvukalt kutseid tulla ettekandeid pidama. Ta rändab mööda Saksamaad ja Euroopat levitamaks Darmstadtis konverentside stiilis vabade ettekannete ja ettekannete tsüklite vormis Tarkuse Koolist lähtuvat impulssi. Kõnemehe ja instituudi juhatajana, logos spermatikos'e, viljastava vaimu kehastajana ilmutab ta oma tegevusvaldkonnas erakordselt suurt avalikku aktiivsust.

Plakat: Avalik ettekanne Darmstadtis

„Tagore-nädal“ võrreldakse vahel Darmstadtis rahvapäeva, muu hulgas seepärast, et Tagore peab loenguid ka turujärgi ning leiab lähedase kontakti arvukale inimestega, kes teda näha tahavad. Alati on tunnistavalt teda mitmetes artiklites ja see allab kaasa Tarkuse Kooli laiemale tuntusele.

Pealkirju Tagore-nädala legendist:

Erwin Rousselle kirjutab Tagore-külaskäigust väikese legendi, mida ta ehib indiaalike stiilelementide ja nimedega (Darmstadtist saab „Dharmaganam“, Keyserlingist „Kshatriya“, suurhertsogist „Radschah“ etc.). Seal on kirjas järgmised read:

„Õhtumaal asub üks linn nimega Dharmaganara. Ja selles linnas elab üks Rabindra sõber, Kshatriya. See mees oli rahanud tarkusele kooli. Selle mehe otsis ta üles, ja ükskõik mida tema sõber, Kshatriya, oli õpetanud, Õhtumaal kombe järgi, kuninglikust elust, päiksepärasest olemisest, kõik see linneb nüüd lääne inimesele ihulikult, igavesti Ühe elava sümbolina hominikumaalase kujus. Selle maa suure sõdamega võist aga andis tema küsitusse oma palee ja laskis oma kuningliku pargi kõik väravad avada, et kellelgi ei oleks karistatud vaadata idapäikese valgust. Igast ilmakaarest voogas aga kokku inimesi, ja tulid palveränduritena Õhtumaal auvaarsed braahmanid ... kirja- ja pärimusetundlad ... inimesed kõigist viiest kastist, kogu rahvas.“

Tagore Darmstadtis-käigu ajal

Ülemine rida: Tagore poeg, Georg Seelbach (Keyserlingi sekretär), parun von Dörnberg, kroonprints Georg Donatus von Hessen, suurhertsog Ernst Ludwig von Hessen.

Alumine rida: saatja Indiast, suurhertsoginna Eleonore von Hessen, Rabindranath Tagore, prints Ludwig von Hessen, krahv Hermann Keyserling, krahvinna Goedela Keyserling.

Rabindranath Tagore ning krahvinna ja krahv Keyserling

1922

Kasvava inflatsiooni tõttu satub Vaba Filosoofia Selts rahalistesse raskustesse. Liikmeid palutakse vabatahtlikult maksta suuremat liikmemaksu ning sõltuvus annetustest üha suureneb. Plaanide kohaselt pidanuks sel aastal toimuma kaks suurt kongressi, rahalistel põhjustel saab teoks ainult üks.

1921. aastast peale süstemaatiliselt korraldatavad vaimsed õppused ja mitmesugused ettekanded pakuvad võimalusi vaimseteks kohtumisteks. 5.7. jaanuarini peab Keyserling Tarkuse Koolis ettekandeid meditatsioonitehnikate ja tahte arendamise kohta.

Alles 1922. aastal lõpetab ja avaldab Keyserling juba mõnda aega oodatud kirjutise „Loov tunnetus“. See teos, mida Keyserling on õigustatult nimetanud üheks oma peateostest, sisaldab ulatuslikku sissejuhatust Tarkuse Kooli ja esitleb esmakordselt kokkusurutult Keyserlingi mõttedoktriini.

„Tarkuse Kooli“ 3. aastakongress

24.30. september 1922

„Pinge ja rütm. Ajalugu kui pinge tahe.“

Juba 1921. aasta kongressid tegelesid teisenemisprotsessiga. 1922. aasta kongressil on sedapuhku tähelepanu keskmes ajalooline muutumine. Referentide hulka, kes on tegelenud probleemi teoreetilise tahuga, kuuluvad Erwin Rousselle ja filosoof Paul Feldkeller, kes avaldas aastal 1921 Keyserlingi „Reisipäeviku“ kohta raamatu. Lisaks neile võtab sõna evangeelne teoloog, filosoof, sotsioloog ja ajaloolane Ernst Troeltsch (1865-1923), kellest sai 1915. aastal Wilhelm Dilthey järglane Berliinis ning ühtlasi Preisimaa kultuuri- ja teadusministeeriumi alamriigisekretär. Ka kultuurifilosoof ja luuletaja Otto Flake (1880-1963) on ettekandega esindatud. Praktilisest vaatepunktist kõnelevad major Wolfgang Muff, juudi teoloog, Dilthey õpilane ja aastast 1921 rabi Leo Baeck (1873-1956), eruriigiminister Hans von Raumer (1870-1956) ning pedagoog Klaudius Bojunga.

Tarkuse Kooli 1923. aasta aastaraamat „Der Leuchter“ sisaldab kirjalikus vormis kõiki kongressi ettekandeid ning lisaks muid artikleid üldteemal „Pinge ja rütm“.

Loengutegevus „Tarkuse Kooli“ juhatajana 1923

Vahekongress

5.7. märts 1923

„Psühhoanalüüs ja jooga“

Iga-aastase sügiskongressi eel kutsub Keyserling kokku vahekongressi teemal „Psühhoanalüüs ja jooga“. Kongressi vastutavaks juhatajaks on A. H. Schmitz (1873-1931), analüütik ja kirjanik ning Keyserlingi lähedane kaastöötaja. Kuid sõna võtavad ka Keyserling, Rousselle ja dr med Haeberlin. Selle kongressi puhul ei ole tegemist „orkestreeritud“ sümposiumiga, vaid ühe keskse teema ühise käsitlemisega. Otto Reichli kirjastus avaldab ettekanded kongressi pealkirja kandvas kogumikus.

„Tarkuse Kooli“ 4. aastakongress

16.22. september 1923

„Oikumeeniline inimene. Maailmavaade ja elukujundus“

1923. aasta referentide seas on hulgaliselt kaalukaid mitmesuguse vaimse taustaga isiksusi: Erwin Rousselle, islami teoloog mulla Sadrud Din, protestantlik teoloog ja religioonifilosoof Friedrich Gogarten (1887-1967), filoloog Hermann Platz (1880-1945), Leopold Ziegler ning vene usundiloolane ja kultuurifilosoof Nikolai Arsenjev; kahe ühiskonnaseisuse esindajatena kõnelevad aristokraat krahv Hugo von Lerchenfeld (1871-1944) ning tööline Artur Zickler. Keyserling peab kongressi raamettekanded.

Tarkuse Kooli 1924. aasta aastaraamatus on kongressi kõigi ettekannete kõrval trükitud ära ka muid artikleid põhiteemal „Oikumeeniline inimene“.

1924

„Tarkuse Kooli“ 5. aastakongress

14.20. september 1924

„Teke ja hääbumine“

1924. aasta suursündmuseks on Tarkuse Kooli suur sügiskongress Darmstadtis. Muutumise probleemistikus uuritakse nüüd eri nurkade (teadus, teoloogia, filosoofia) alt sünni ja surma tahke. Keyserling ise peab kolm kõnet. Lisaks sellele „orkestreerib“ ta bioloogi ja filosoofi Hans Drieschi (1867-1941), psühholoogi ja närviarsti Hans von Hattingbergi (1879-1944), arsti ja Berliini uusbudistliku koguduse asutaja Paul Dahlke (1865-1928), nagu ka Darmstadtis juba tuntud esinejate Leo Baecki ja Nikolai Arsenjevi sõnavõtte.

Nagu varasemadki Tarkuse Kooli aastaraamatud, sisaldab 1925. aasta väljaanne „Der Leuchter“ kõiki kongressil peetud ettekandeid ning muid artikleid põhiteemal „Teke ja hääbumine“.

1925

„Tarkuse Kooli” 6. aastakongress

13.19. september 1925

„Seadus ja vabadus”

1925. aasta sügiskongress lõpetab kongresside esimese tsükli, mille juhtideeks oli muutumine ning mida 1924. aastani toestasid vaimulikud õppused. Taas kõnelevad Keyserlingi kõrval, kes astub üles kolme ettekandega, juba varasematel kongressidel esinenud Hans Driesch, Wolfgang Muff ja Richard Wilhelm. Neile lisanduvad arst ja psühhosomaatik Georg Groddeck (1866-1934), õigusteaduste professor krahv Alexander zu Dohna (1876-1944), Ungari riigimees krahv Albert Apponyi (1846-1933) ja krahv Kuno Hardenberg.

Kapten Kurt Hesse ettekande teemal „Distsipliin ja autoriteet”, mis pidi esindama sõjaväelise juhi seisukohta, kuulutab Keyserling kongressil „eksitavaks kõrvalekaldeks ” ning praagib aastaraamatust välja. Improviseerides võtab Keyserling ise soovitud vaatepunkti üles ja peab lisaettekande teemal „Tähistuste õiendamine” .

Georg Groddeck ning Keyserlingide abielupaar

Nagu varasemateski Tarkuse Kooli aastaraamatutes, on 1926. aasta „Der Leuchter'i” väljaandes trükitud ära kõik kongressi ettekanded ning muud artiklid põhiteemal „Seadus ja vabadus”.

Vahekongress

1.2. oktoober 1925

„Sisemise distsipliini kunst psühhagoogia”

1925. aastal korraldab Vaba Filosoofia Selts lisaks „Seaduse ja vabaduse” kongressile jälle vahekongressi, mille viib läbi Nancy Uue Koolkonna psühholoog ja meedik Charles Baudouin (1893-1963). Baudouin on J. J. Rousseau Instituudi professor ja Genfi ülikooli filosoofiateaduskonna dotsent. Ta tegeleb mh raamatus „Sugestsoon ja autosugestsoon” sugestsoonikunsti praktilise kasutamise võimaluste ja meetoditega.

1926

Aastal 1926 Darmstadtis Tarkuse Kooli traditsioonilist sügiskongressi ei toimu. Algselt 1926. aastale kavandatud kongress teemal "Inimene ja Maa" lükatakse edasi 1927. aasta lihavõtetele. Keyserling peab väga oluliseks, et selle põhiteema käsitlemisel osaleks etnoloog ja kultuurifilosoof Leo Frobenius (1873-1938), kes sügisel tulla ei saa. Aga ka sisemistel põhjustel kulub Darmstadtis vaheaeg ära, sest eelnenud kuuekongressiline tsükkel on temaatiliselt lõpule viidud. Nüüdsest kavatakse nihutada raskuspunkt inimese seotusele Maaga ning avardada niiviisi mõtestamistegevuse haaret.

Ajaleht Der Hessische Volksfreund ei jäta pilavõimalust kasutamata ning avaldab 1. aprillil Keyserlingi tarkusekooli aastakongressi kuulutuse pealkirjaga „Loominguline paus“. Mitmesuguste fiktiivselt välja valitud ja kommenteeritud esinejate hulka kuulub ka dalai-laama.

1927

„Tarkuse Kooli“ 7. aastakongress

24.30. aprill 1927

„Inimene ja Maa“

1927. aastal toimub Darmstadtis Tarkuse Kooli kõige olulisem „orkestreeritud“ kongress. Kui kongresside esimese tsükli juhtideeks oli muutumine, siis nüüd seisab tähelepanu keskmes inimene ja tema positsioon kosmoses. Keyserling peab ise neli ettekannet. Tema ja Oskar A. H. Schmitzi ühiste püüdluste tulemusena on õnnestunud saada kõnelema psühhoanalüütik Carl Gustav Jung (1875-1961). Filosoof Max Scheler (1874-1928) peab esmakordselt kongressi puhul ettekande, mis saab hiljem kuulsaks pealkirja all „Inimese positsioon kosmoses“. Lisaks neile kõnelevad Aafrika ekspeditsioonilt naasnud etnoloog ja kultuurifilosoof Leo Frobenius, arst, immunoloogia spetsialist ja Hamburgi Immunoloogiainstituudi direktor Hans Much (1880-1932), närviarst ja kunstiteadlane Hans Prinzhorn (1886-1933) ning Richard Wilhelm.

Kongressi mõistmiseks kutsub Keyserling Vaba Filosoofia Seltsi liikmeid juba eelnevalt üles tegelema inimese ideega Max Scheleri teostes. Lisaks sellele tuleb neil sedapuhku eksplitsiitselt süüvida üksikute referentide (nt Leo Frobeniuse ja C. G. Jungi) loomingusse.

Teema „Inimene ja Maa“ puudutab vastuokslikku küsimust: ühelt poolt on inimene Maa laps, teisalt metafüüsiline olend ning käsitlusedki on vastuokslikud. Vastuolud üksikute seisukohtade peamiselt Scheleri (oimetu vaim) ja Keyserlingi (loov, vabastav vaim) vahel püsivad kongressi lõpuni. Nii peabki olema, sest eesmärgiks oli erinevate omaette kehtivate ja tõepäraste lähteasukohtade seosest tulenev ühtsus.

Tarkuse Kooli 1927. aasta aastaraamat „Der Leuchter“ sisaldab kirjalikul kujul kõiki kongressi ettekandeid ning ka muid artikleid põhiteemal „Inimene ja Maa“.

1928

Ettekandereis Põhja-Ameerikas

Pärast edukat kongressi teemal „Inimene ja Maa“ Darmstadtis püüab Keyserling viia Tarkuse Kooli sädet ka Ameerikasse. Ta võtab vastu kutse reisile Põhja-Ameerikasse ja lahkub 1927. aasta detsembris kuueks kuuks Euroopa mandrilt. Keyserlingi ettekannete improviseeriv stiil äratas suurt huvi ning leiab tunnustust. Enne õhtust loengut laseb Keyserling publikul teema välja valida ning peab seejärel peast ingliskeelse ettekande. Kui Keyserling 1928. aasta mais Põhja-Ameerikast tagasi pöördub, on tal seljataga reis rohkem kui 30 esinemisega New Yorgis, Chicagos, Washingtonis ja mujal.

Keyserling Ameerika reisir, 1928

Keyserling Kalifornia rannikul, kevad 1928

„Tarkuse Kooli“ 1. õppekongress

7.11. oktoober 1928

Pärast Ameerika reisi juurutab Keyserling Darmstadtis nn õppekongressid. Kongresside päevakavas on enne lõunat ettekanded kindlatel teemadel, mis kuuluvad enamasti ühte ja samasse probleemiringi; peale lõunat improviseeritakse pooltunniste kõnede vormis. Keyserling peab igal päeval esimese ettekande ja võtab õhtupoolikul päevase tsükli lõppsõnaga kokku. Esimese õppekongressi esinejate seas väärivad märkimist arst ja astroloog paruness Olga von Ungern-Sternberg (1895-1994) ning kirjanik Otto Gmelin (1886-1940). Õppekongresside ettekandeid eraldi ära ei trükiti, kuid vihikutes „Der Weg zur Vollendung“ leidub pealkirja all „Tarkuse Kooli kroonika“ kongressiülevaateid mitmete osalejate sulest.

Olga von Ungern-Sternberg 90. Sünnipäeva eel

1929

Ettekandereis Lõuna-Ameerikas

1929. aastal kooli tavapärase tegevuse kõrval Darmstadtis kongresse ei toimu. Tarkuse Kooli impulsi mõjupiirkonnaks on juunikuust alates Lõuna-Ameerika. Keyserlingi kutsub sinna tema loomingu suur austaja Victoria Ocampo (1891-1979), Argentina kirjanik, metseen ja ajakirja SUR väljaandja. Reisile eelneb tohutu kirjavahetus ja esimene kohtumine 1929. aasta alguses Versailles's, kus Ocampo Keyserlingiga reisi üksikasjad läbi arutab.

1. juunil jõuab Keyserling Argentinasse, kus tema vastuvõtjateks on muu hulgas Institucion Cultural Argentino-Alemanno, ülikool ja selts Amigos del Arte. Ta peab Buenos Aireses hispaania või prantsuse keeles mitu ettekannete tsükli: esmalt neli ettekannet ülikoolis teemadel „Ida tarkuse mõttest“, „Teadmisest ja arusaamisest“, „Intellektuaalsusest ja spirituaalsusest“ ning „Loodusest ja vaimust“. Seejärel esineb ta Amigos del Arte seltsis kolme ettekandega teemadel „Ühendriigid ja maailma materiaalne vallutamine“, „Ühendriigid ja naise ülevõim“ ning „Ühendriigid ja Püha Vaimu riik“. Järgnevalt kõneleb ta Jockey Club'is „Rahva hingest“, Club del Progreso's „Ajaloosümboolikast“, Instituto Libre de Segunda Enseñanza's „Uue Maailma ülesannetest“. Viimaks peab Keyserling veel ooperimajas kaks kõnet Lõuna-Ameerika elule eriomastest probleemidest. Peale selle leiavad aset laiaulatuslikud vestlused.

Argentina järel kutsub Uruguay valitsus Keyserlingi juulis pidama ettekandeid Montevideo ülikooli. Seejärel teeb ta ringreisi Argentina provintside, viimaks Boliivias, kus ta haigestub raskelt mägitõppe („puna“). Keyserling omandab La Pazi ülikooli audoktori tiitli, kuid peab haiguse tõttu Peruu reisist loobuma. Boliivias ja Tšiilis võetakse Keyserling vastu ametliku külalisena. Tema ettekanded saavad suure vastukaja osaliseks, kuulajaid on vahel koguni üle viie tuhande. Septembris naaseb Keyserling Buenos Airesesse, et sõita edasi Brasiiliasse. Seal viibib ta muu hulgas Rio de Janeiros ning külastab presidendi kutsel São Paulot. Oktoobri lõpus alustab ta laevareisi kodumaale. Jõudnud 1929. aasta sügisel tagasi Darmstadt, on Keyserling nagu teine inimene. Filosoofi elu- ja tunnetustee teeb käänaku, mis kajastub tema teises filosoofilises peateoses „Lõuna-Ameerika meditatsioone“ (1932).

1930

„Tarkuse Kooli“ 2. õppekongress

7.9. aprill 1930

Keyserlingi naasmisega Lõuna-Ameerika-reisilt ning pöördega elu- ja loometeel jõuab ka Tarkuse Kool uude faasi. 1930. aastal leiab 7.9. aprillini aset teine õppekongress.

Keyserlingi ettekandeid võivad Lõuna-Ameerika reisi muljed ning neist sündinud tõdemused. Ürituse avapäeval esinevad peale Keyserlingi krahv Hardenberg ja Hollandi teosoof J. J. (Koos) van der Leeuw. Ka Darmstadtis juba tuntud kõnelejad Oskar A. H. Schmitz, Otto Gmelin ja Leo Frobenius saavad sõna. Esimest korda esineb Tarkuse Kooli kongressil ettekandega Keyserlingi õde paruness

Léonie von Ungern-Sternberg (1887-1945). Ta kaitses doktoritöö ajaloost, elas kaua aega Hiinas ning õpetas aastatel 1924-1929 kahes Hiina kõrgkoolis üldajalugu ja konstitutsiooni ajalugu.

Léonie von Ungern-Sternberg

1930. aasta lõpetab Otto Reichli kirjastus tekstisarja „Der Weg zur Vollendung“ väljaandmise. Aastatepikkune konflikt Keyserlingi ja Reichli vahel toob 1929. aastal kaasa suhete täieliku purunemise, mispeale Reichl tühistab lepingud Tarkuse Kooliga. Seni oli sarjas ilmunud 16 vihikut. Ilmumist jätkavad Tarkuse Kooli häälekandjana toimivad teatised, mida nüüd trükitakse käsikirjana ja saadetakse liikmetele laiali. Raamatukauplustes neid enam seega müügil ei ole.

Keyserlingi Ameerika reisi 1928

Keyserlingi California tähtkooli reisin 1929

„Tarkuse Kooli“ 1. õppekongress

7.11. oktoober 1928

Olga von Ungern-Sternberg 90. Sünniaäeva eel

1930

„Tarkuse Kooli“ 2. õppekongress

7.9. aprill 1930

„Tarkuse Kooli“ 10. aastapäeva juubelikongress 23.26. november 1930

1930. aasta on pidude aasta: Darmstadtis linn tähistab oma 600-aastast juubelit, Tarkuse Kool saab kümneaastaseks ja krahv Keyserling viiekümneks. Sel puhul toimub Darmstadtis sügisel õppekongressi stiilis suur juubelikongress. Sensatsioonina oodatakse esinema India mõtlejat Jiddu Krishnamurtit (1895-1986), kellega Keyserling oli noore mehega oma maailmareisil Adyaris tutvunud. Septembri keskpaiku loobub Krishnamurti siiski Darmstadtis sõidust. Juubeliürituse esimesele päevale annavad tooni peokõned ja mitmesugused sõnavõtted, aset leiab ka suur pidu. Lisaks Keyserlingi ettekandele kuulevad külalised Eugen Dieselit ja Oskar A. H. Schmitzi. Teiseks päevaks on Keyserling orkestreerinud prints Carl Anton Rohani, Hans von Raumeri ja Leo Baecki etteaste. Üheks haripunktiks võib lugeda C. G. Jungi ettekannet kongressi viimasel päeval. Pärast Jungi astub publiku ette J. J. (Koos) van de Leeuw ning seejärel võtab Keyserling juubelikongressi oma lõppsõnas kokku.

Jiddu Krishnamurti

Selle üritusega lõpeb Tarkuse Kooli orkestreeritud kongressidest tulenev suur avalik aktiivsus Darmstadtis. Keyserling, kes on oma arvukatel ringreisidel saavutanud vahepeal ülemaailmse tuntuse ning kinnitanud kanda ka väljaspool Darmstadtis, lõpetab ürituste seesuguse vormi midagi uut asemele pakkumata nii sisemistel kui ka rahalistel põhjustel. Hans Driesch, kes oli ise kahel korral aastakongressidel esinenud, kirjutab selle arengusuuna kohta järgmist: „Darmstadtis kongressid kaotas krahv ise hiljem ära, ja hea oligi. Säärased institutsioonid ei suuda kehtvalt kõige kõrgemal tasemel püsida ... Nii kui on näha vähemaidki languse märke, on parem asjale lõpp teha. See oli algusest peale Keyserlingi kavatsus ja seda mööda ta ka tegutses.“ Alles pärast 2. maailmasõda püüdis Keyserling kongressidele nende esialgsel kujul taas elu sisse puhuda, sedapuhku Innsbruckis, kus ta plaanis Tarkuse Kooli uuesti avada. Sellegipoolest on Tarkuse Koolil liikumise ja kultuurilise uuenduse impulsi näol oma koht ka 1920. aastate lõpu kultuurielus.

1931-1933

La campagne de France de Keyserling 9.13. märts 1931

Oma arvukatel ettekandereisidel mööda Euroopat põikab Keyserling ikka ja jälle ka Prantsusmaale, kus ta võtab sõna Saksamaa ja Prantsusmaa vahelise dialoogi edendamise nimel. 1931. aastal tutvustab ta kolmel päeval, 9., 11., ja 13. märtsil, Trocadéro saalis triloogiavormis oma filosoofiat

ning seostab selle Prantsusmaa olukorraga. See „campagne de France de Keyserling“ nagu prantslased tänapäeval Keyserlingi sõnavõtte 1931. aastal Pariisis nimetavad on oluline ühiskondlik sündmus, millel on pikaajaline mõju. Nagu hiljemgi, aastal 1933 Salle Pleyel'is, on tema teemaks Euroopa ülesehitamine ja koostöö kultuurialal. 1931. aasta ettekannete pealkirjadeks on „L'Ere mécanique ... et après?“ („Mehaaniline ajajärk ... ja mis edasi?“), „Ame et Intelligence“ („Hing ja intelligentsus“) ning „La Vie et la Destinée“ („Elu ja saatus“). Keyserling pakub välja „Internationale des Nations Nationalistes'i“ idee, mis sarnaneb mõneti de Gaulles'i kujutlusega „Isamaade Euroopast“.

Keyserling Barcelonas ettekannet pidamas, 1931

Prantsuse filosoof Maurice Boucheri read annavad teatava ettekujutuse Keyserlingist Pariisis: „Ta seisis kõnepuldis esinedes näiteks kolmel õhtul suures, peaaegu üleni täis Trocadéro saalis vaat et liikumatult, preesterlikus poosis, nagu peaks jumalateenistust. Ta kõneles aeglaselt, liikus oma mõttearendustes metoodiliselt edasi, teotses nagu enesekindel, usaldusväärne juht, kes tahab kuulajaid rasketel teedel tarkuse ja koguni enesetunnetuse juurde suunata ... Ta oli tõepoolest vulkaanitaoline nähtus, fenomen, mis otsib inimolendite seast tulutult endasugust. Ta valdas paljusid keeli täiuslikult, sõnad tulvasid temast välja otsekui kuumaveeallikad.“

Tarkuse Kooli 1. kongress Hispaanias

Pärast Pariisis viibitud aega sõidab Keyserling edasi Hispaaniasse. Barcelona ettekannete järel juhatab ta 1931. aastal Formentoris (Mallorca) esimest väljaspool Darmstadt toimuvat hispaaniakeelset Tarkuse Kooli kongressi. Kutsutud referendid Francisco Cambo, José Ortega y Gasset ja Ramon Perez de Ayala peavad poliitilistel põhjustel viimasel minutil ära ütleva. Sõna saavad aga näiteks Kataloonia poliitikud ja kirjanikud Joan Estelrich, Vizconde de Guell ja Pla; Madridist Ramon Gomez de la Serna, Josep Maria de Sagarra ja Carlos Soldevila kirjanikena ning Conferentia-Club'i president Isabel Llorach. Kongressi stiil on improviseeriv. Osalejad kohtuvad kaks korda päevas. Keyserling või mõni muu referent kõneleb eelmisel päeval kokku lepitud teemal, mille kohta võivad seejärel kõik arvamust avaldada. Õhtuti peab Keyserling teemaarendust kokkuvõtva ettekande.

Võitlus natsionaalsotsialistidega (1933 jj)

Poliitilised artiklid

„Barrikaadidele?“

Juba enne Hitleri võimuhaaramist astub Keyserling mitmetes suurtes ajalehtedes Hitleri ja NSDAP võimumonopoli vastu välja. Artiklis „Barrikaadidele?“, mis ilmus 1931. aasta 20. oktoobril ajalehes Deutsche Allgemeine Zeitung, seisavad read:

„Hitler ... kehastab seda piiratud, ülevoolavat saksa irratsionalismi ja subjektivismi, mis on ammust aega olnud saksa äärmusliku asjalikkuse vastaspoolus. Seepärast kuulub tema trummimängurlus ta olevat ise sageli väljendanud, et pole mitte ohvitser, vaid trummilööja ja tema täielik ilmaolek selgetest ja konstruktiivsetest mõtetest selle liikumise loomuse juurde, mida ta esindab.“

Keyserlingi meelest suutvat natsionaalsotsialism ajaloos kas üksnes purustada või kommunismile teed sillutada. Hitler ise kehastavat ja esindavat meeoleolu, „meeleolu iseeneses. Rahvakogukonna meeoleolu teispool ja ülalpool ja väljaspool kõiki klasse ja huvide erinevusi“, ning seda peab Keyserling kindlasti millekski positiivseks, kuivõrd see võib aidata ületada Saksamaa lõhestatust. „Nii tulebki natsionaalsotsialismi mitte üksnes tema irratsionaalsuse kiuste, vaid selle tõttu hinnata positiivsena. Kuid just nimelt parteina ei tohi ta kunagi juhtima pääseda.“

„Saksamaa lähitulevik“

„Psühholoogiline pähkel“

Artiklis pealkirjaga „Psühholoogiline pähkel“, mis ilmus ajalehes Kölnische Zeitung 12. novembril 1931, kirjutab Keyserling üldteema „Saksamaa lähitulevik“ all:

„Praegune natsionaalsotsialismi „programm“ ei saa kui seda püütaks kas või katse korras teostada viia ühelgi juhul millegi muu kui katastroofini, sest kõik tema tunnetest mittelähtuvad eeldused on ebatõelised. Sakslased nende praegusel kujul ei ole olemuselt ei põhjamaalased ega germaanlased, vaid segarahvas; selle segu eripäral põhineb kogu tema vaimsus ... ja üksipäinis selle vaimuse universalismil põhineb Saksamaa ülemaailmne tähendus. Kui sakslased soovivad olla „ainult“ saksa, siis loobuvad nad lihtsalt kõigest, mis on Saksamaa suureks teinud ... Ainult väga tühine protsent sakslasi, ka nende seas, kes pooldavad natsionaalsotsialismi, on põhjamaalased mujal kui fantaasias.“

„Miks Hindenburg ja mitte Hitler?“

Ka artiklis „Miks Hindenburg ja mitte Hitler?“, mis ilmus ajalehes Kölnische Zeitung 8. aprillil 1932, võtab Keyserling seisukoha. Tema arvates on natsionaalsotsialistliku maailmavaate olemuseks see, „et ta suhtub vaimu vaenulikult. Nii ja mitte teisiti tuleb tõlgendada tema kiindumust verre ja rassi“. Saksa vaim olevat aga, nagu Keyserling oma teoses „Euroopa spekter“ selgitab, oma olemuselt kõikehõlmav.

„Kui praakida välja kõik see, mis natsionaalsotsialismi seisukohast on „liigile võõras“, siis jääb

Saksamaa vaimust vähe alles ... Nii on see, kes on Saksamaa universaalse vaimu vastu ... saksalikkuse vastu kõige ohtlikumas mõttes. Sektimeelsusena võib ju sellegagi leppida, sest ka see kuulub saksa olemuse rikkuse juurde. Aga Saksamaa riigipea ei tohi olla inimene, kes võitleb saksa vaimu universaalsuse vastu. Just see, kes asetab Saksamaal rõhu verele ja mitte vaimule, on kõige sügavamas mõttes liigile võõras; mitte see, kelle soontes ei voola põhjamaist verd."

„Riigi taastamisest“

Veel 1933. aasta veebruaris, seega veidi aega enne trükivabaduse viimast päeva, 4. märtsi, ilmub Keyserlingi sulest mitmetes Saksa ajalehtedes, muu hulgas 19. ja 20. veebruaril väljaandes Deutsche Allgemeine Zeitung ning 22. ja 28. veebruaril väljaandes Darmstädter Tagblatt mahukas poliitiline artikkel. Selle koondpealkirjaks on „Riigi taastamisest“ ning kaheks alapealkirjaks „Riigimehe ülesanne“ ja „Kultuuriline ülesanne“. Artikkel võtab jutuks ees seisvad valimised ning haripunkti jõudnud valimisvõitluse:

„Märtsis minnakse loodetavasti pikaks ajaks viimast korda valimiskastide juurde. Kuid kahjuks jääb meis veel kauaks kestma valimisvõitluse vaimu järelmõju. Ja see on täpselt niisama teravas vastuolus riigiga nagu sõda rahuga.“

Keyserling loodab, et tema mõttearendused õigest riigijuhtimiskunstist leiavad kiirest ajast hoolimata süvenemisvõimelisi lugejaid. Kõrgemalseisev saksa poliitika peaks olema üle valimisvõitluse loosungitest ning arvestama „saksa ülikka olemuse kogu mitmekesisust“. Nonde päevade valimisloosungit „rahvuslik“ tohib kui üldse mõista „koguna“ (Sammlung) ja ainult „koguna“. Kuid selline poliitika, „mis seaks natsionalismi parteiprogrammiks, kas siis restaureeritava Wilhelmi-Saksamaa mõttes või liigi- ja verekohase Saksamaa mõttes, vallandaks paratamatult kõige koledama vennatapu, mis Saksamaad on eales laastanud. Juba üksnes nõudmine, nagu ei oleks teatavate parteide poolt hääletaja seetõttu „saksa“, peab vallandama hirmsa vihavaenu.

Võitlus natsionaalsotsialistidega (1933 jj)

Keyserlingi-vastane kihutuskampaania ajakirjanduses

Reaktsioon Keyserlingi provokatiivsetele poliitilistele artiklitele on äge ja kajastub nii mitmetes lugejakirjades kui ka rohketes ajakirjanduslikes rünnakutes Keyserlingi vastu. Kirjastaja Otto Reichl, kes on nüüd natsionaalsotsialistidega lähedastes suhetes, kasutab võimalust oma endise peaautori laimamiseks. Märjukirja „Valeprohvet. Krahv Hermann Keyserling ja Tarkuse Kool“ alusel lavastab ta koos natsionaalsotsialismi pooldajatega tõelise avaliku kihutuskampaania Keyserlingi ja Tarkuse Kooli vastu. Nii algab Keyserlingi pikk võitlus natsionaalsotsialistidega.

Keyserling tahab ka pärast valimisi 1933. aasta arengule aktiivselt vastu töötada. Ta loodab, et tänu oma tuntusele ja mõjuvõimule kodu- ja välismaa haritlaste ringkondades, saab ta ka edaspidi oma kultuuripoliitilist ja vaimuloolist tegevust jätkata. Kuid samm-sammult õõnestatakse krahvi ja poliifoonilise suunitlusega Tarkuse Kooli jalgealust. Ajakirjanduse kihutuskampaania kahjustab filosoofi reputatsiooni, seda enam, et ringlusse lastakse terve rida alusetuid väiteid. Mõned ajalehed keelduvad andmast Keyserlingile võimalust väljendada omapoolset suhtumist natsionaalsotsialismi.

Sel ajal põhineb Tarkuse Kooli tegevus individuaalsetel kokkusaamistel. Liikmed sõidavad Darmstadtini ning peavad Keyserlingiga dialoogi. 1933. aastal loobutakse aadressil Paradeplatz 2 asunud kooli ruumidest. Vaba Filosoofia Seltsi büroo asub nüüd Keyserlingide perekonna naabermajas aadressil Prinz-Christians-Weg 2.

Kihutuskampaania ajal:

Artikkel „Kitsehabemega Hermann“, ajalehes *Datterich*, 24. 3. 1933.

Kirjutise kavand vastuseks samalaadsele artiklile ajalehes *Deutsches Volkstum*

„Entretiens sur l'Avenir de l'Esprit Européen“ („Vestlusi Euroopa tulevikust“)

15.18. oktoober 1933

Pariis

Ühe ettekannete triloogia järel Pariisis 1933. aasta mais saab Keyserling Comité Français de Cooperation Européen'ilt kutse osaleda „Vestlustel Euroopa tulevikust“ Saksamaa esindajana. Algul Keyserling kõhkleb, kuid saab veidi aega enne kongressi Saksamaa propagandaministeeriumilt siiski esinemiseks loa.

Kongressi „Entretiens sur l'avenir de l'Esprit Européen“ presidendiks on Paul Valéry ja juhatajaks

Keyserling. Keyserling avab kongressi ettekandega „La Révolte des Forces telluriques et la Responsabilité de l'Esprit“ („Maajõudude mäss ja vaimu vastutus“). Ta kirjeldab viimase aja Euroopa kultuurilis-vaimset ülesannet, mis peab rajanema vaimu ja maa uuele sünteesile.

Selle olulise ürituse peaesinejateks on Keyserlingi kõrval Paul Valéry, Prantsusmaa haridusminister de Monzie, Prantsuse Vabariigi president, Salvador de Madariaga, inglise kirjanik Aldous Huxley, Julio Dantas (Portugal), Bojér (Norra), Limburg ja Huyzinga (Holland), Enriquez ja Coppola (Itaalia), Viggo Broemdal (Taani), Cantacuzene (Rumeenia), krahv Teleki (Ungari), William Martin (Šveits); kirjanikud ja filosoofid Georges Duhamel, Brunschwig, Parodi, Julien Benda, Jules Romains ning Pariisi peapiiskopi esindaja le réverend père de la Brière.

Paul Valéry

„Vestlustest Euroopa tulevikust“ peab välja kasvama haritlaste uus koondis, mis põhineb Darmstadtis Tarkuse Kooli põhimõtetel ja ideedel. Keyserling sõnastab koondise põhimõtted: see peab olema poliitiliselt sõltumatu kogukond, kuhu kuuluks esindajaid kõigist Euroopa riikidest ning mis töötaks Euroopa kultuuri ja selle vaimu hüvanguks. Koondise ametlik asutamine toimubki vahetult kongressi järel. Itaalia ja Prantsusmaa võtavad endale metseeni rolli. Poliitiline olukord ja maailmasõja puhkemine nurjavad siiski Pariisis kavandatu teostamise.

Keyserling tegeleb järgevatel aastatel trükisõnas Prantsusmaaga ja Saksa-Prantsuse suhetega. Juba 1933. aastal ilmub Pariisis tema prantsuskeelne originaalteos „La vie intime“. 1934. aastal annab Keyserling raamatu kujul välja oma ettekanded kongressil „Vestlusi Euroopa tulevikust“ koos Paul Valéry eessõnaga. Teos ilmub pealkirja all „La Révolution Mondiale et la Responsabilité de l'Esprit“ Pariisis (Librairie Stock). Prantsuse keeles kirjutatud teost Saksamaale importida ei lubata; tänini ei ole seda nagu ka raamatut „La vie intime“ saksa keelde tõlgitud.

Kihutuskampaania uus haripunkt

Pärast Pariisist kojuõitu jõuab ajakirjanduse Keyserlingi-vastane kihutuskampaania 1933. aasta detsembriks uude haripunkti. Märjukirja „Valeprohvet“ levitamise järel lajatab Otto Reichl nüüd oma isiklikule vaenlasele järgmise hoobi. 1933. aasta detsembris laseb ta mitmetes ajalehtedes avaldada laimuartikli. Pressiteade „Tõde krahv Keyserlingist“ sisaldab hulgaliselt alusetuid väiteid ning juhib tähelepanu Keyserlingi tõrjuvale suhtumisele natsionaalsotsialismile. „Kümneaastase vaikimise“ järel võtvat tema, Reichl, nüüd Keyserlingi tülgestava juhtumi kohta sõna, ja seda tegevat ta „kohusetundest ja tungivast vajadusest. Teistsugune teguviis tähendaks süüd, ja rahvuslik revolutsioon oleks väga ebatäiuslik, kui säärasele inimestele vaba voli jäetaks.“

Gauleiter Jacob Sprenger on Keyserlingi suhtes eriti vaenulikult meelestatud ja laseb juba 1933. aasta lõpus keelustada Keyserlingi mis tahes avalikud esinemised. See ähvardab tõsiselt krahvi eksistentsi põhialuseid, mida järk-järgult edasi õõnestatakse.

Otto Reichli pressiteade

1934-1935

Saksamaalt väljasõidu keeld

Keyserling nõustub 1934. aasta veebruaris pidama ettekandeid Hispaanias. Kuid vahetult enne ärasõitu saabub majja politsei ja keelab reisi ära. Ähvardatakse, et maalt väljasõidu korral konfiskeeritaks tema pass või ei lastaks teda enam Saksamaale tagasi. Väljavaade, et ta ei saa tulevikus välismaal loenguid pidada, ei võta krahvilt mitte üksnes liikumisvabadust, vaid ka olulise sissetulekute allika.

Keyserlingi poliitiliselt väga mõjuvõimsad Hispaania sõbrad ei lepi siiski nii lihtsalt reisimiskeeluga ning avaldavad Saksamaa valitsusele survet. Sekkumise tulemusena avaneb Keyserlingile aasta lõpus ometi võimalus Hispaaniasse sõita. 1934. aastal saab Keyserling Saksa propagandaministeeriumilt teate, et pärast "juhtumi" ametlikku läbivaatust tema välisreiside suhtes vastuväited puuduvad.

Kodakondsusest ilmajätmine

Kuu aega hiljem tuleb siiski raske riigipoolne hoop: Riigiteatajas avaldatud teadaanne jätab Keyserlingi ja tema mõlemad pojad ametlikult ilma Saksamaa kodakondsusest. Keyserlingi abikaasalt ei sõandata nähtavasti tänu tema põlvnemisele Bismarckide dünastiast kodakondsust võtta. Keyserlingilt, kellele teadaannet kodakondsusest ilmajätmise kohta isiklikult ei saadetud, võetakse viivitamatult pass ära.

Keyserling on sunnitud keerulisi ja kulukaid teid kasutades Berliinis sekkuma, kuni tema kodakondsusest ilmajätmise otsus mis oli ebaseaduslik viimaks 1934. aasta septembris tühistatakse.

"Tarkuse Kooli" uued tegutsemisviisid

1934. aastal kutsub Vaba Filosoofia Selts kokku liikmete üldkoosoleku. Keyserling kõneleb veel kord suletud ringis juba 1920. aastal sõnastatud Tarkuse Kooli ülesandest: vaimu ja hinge uuest kokkupõimimisest. Et Darmstadtis ei ole ametlikke üritusi võimalik korraldada, peab liikmete isiklik initsiatiiv seda jõulisemalt esile tulema. Keyserling viib sisse Tarkuse Kooli uued töövormid: mitteametliku kongressi ning väljaspool Darmstadt toimuvad eraviisilised ettekanded ja ettekannete sarjad. Niisuguste kitsas vaimusugulaste ringis toimuvate ürituste korraldajaks on liikmed ise, mitte enam Vaba Filosoofia Selts. Järgnevatel aastatel leiab Saksamaal aset terve rida sellest vaimust kantud kohtumisi.

“Tarkuse Kooli” 2. kongress Hispaanias

29. detember 1934 6. jaanuar 1935

Sitges Barcelona lähedal

Peale Prantsusmaa, Itaalia ja Argentina on välismaal Keyserlingi esinemistest huvitatud eriti Hispaania. Siin on algatajaks Joan Estelrich, kes korraldab aastavahetuseks Keyserlingile algselt keelatud kahekuisse külaskäigu. See võimaldab krahvil taas tegutseda tuttavates tingimustes. Keyserling nihutab väliselt Tarkuse Kooli aktiivse impulsi ajutiselt Hispaaniasse, kus juba varasemate ettekandereiside ajal leidis tema filosoofia vastu huvi.

Tarkuse Kooli 2. kongressil Hispaanias on iga päev pühendatud üldteemale, millesse teeb sissejuhatuse kas Keyserling, Joan Estelrich või Carlos Soldevila. Võrreldes varasemate suurte kongresside ja õppekongressidega on selle hispaania keeles läbi viidud ürituse stiil muutunud: peetakse lühikesi kõnesid, millele järgneb referentide koosmäng, kuhu võivad sekkuda ka osalejad. Parajasti „dirigendiks“ olijal on võimalik vestlusi suunata ning arutelu juhtida.

Keyserling ja Hispaania kongressist osavõtjad

“Tarkuse Kooli” 3. kongress Hispaanias

23.31. jaanuar 1935

Palma de Mallorca

Hispaania 3. kongressi Palma de Mallorca's avab Keyserling sissejuhatava ettekandega. Seejärel toimub Tarkuse Kooli uus töövorm kahe “instrumenteeritud konversatsiooni” kujul Keyserlingi, prantsuse luuletaja de Miomandre'i ja krahv Harry Kessleri vahel.

Krahv Harry Kessler